

ТЕОРИЈСКО-ТЕРМИНОЛОШКА
ИСТРАЖИВАЊА ФОЛКЛОРА

Библиотека
СРПСКО УСМЕНО СТВАРАЛАШТВО
Књига 17

Уредница
СМИЉАНА ЂОРЂЕВИЋ БЕЛИЋ

Рецензенти
ПРОФ. ДР НЕМАЊА РАДУЛОВИЋ
редовни професор, Филолошки факултет Универзитета у Београду
ДР БРАНКО ЗЛАТКОВИЋ
научни саветник, Институт за књижевност и уметност, Београд
ДР МАРИЈА ШАРОВИЋ
виши научни сарадник, Институт за књижевност и уметност, Београд

ТЕОРИЈСКО-ТЕРМИНОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА ФОЛКЛОРА

Уреднице

ДАНИЈЕЛА ПЕТКОВИЋ

МАРИНА МЛАДЕНОВИЋ МИТРОВИЋ

Институт за књижевност и уметност
Београд, 2026

САДРЖАЈ

Реч унапред	7
Дејан Илић <i>О проблему аутентичности у фолклору – случај Пејрановић.....</i>	17
Марина Младеновић Митровић <i>Контекст у фолклористици – значај, развој, изазови, јерсијективе.....</i>	85
Ана Вукмановић <i>О ироучавањима јросјора усмене књижевности</i>	111
Данијела Поповић Николић <i>Емоција и/или сјрајеија: Форјисов „Путј” ка емјјичком.....</i>	139
Лидија Делић <i>Усмена формула: фолклорна химера? Случај јужнословенске усмене ејике.....</i>	157
Данијела Лекић <i>Више од метјафоре: кениј у сјароенјлеској ејици</i>	185
Данијела Петковић <i>Јунак, јројивник и анјијунак – из ујла лојике скујова.....</i>	207
Смиљана Ђорђевић Белић <i>Дневник снова: јрилој јроучавању меморјја</i>	223

Ана Милинковић

*Улога хумора у антиципацији – флексибилности
жанровских граница* 251

Даница Јовић

*Предања и приче о искуству с најприроднијим бићима
и појавама: концептуална и терминолошка решења* 273

Александра Бјелић

Народна драма – теоријско-терминолошка разматрања .. 291

Именски регистар 307

Предметни регистар 329

Данијела Лекић*

ORCID 0000-0002-3277-0435

Институт за књижевност и уметност
Београд

ВИШЕ ОД МЕТАФОРЕ: КЕНИНГ У СТАРОЕНГЛЕСКОЈ ЕПИЦИ

Апстракт: У раду се даје дијахронијски преглед одређивања кенинга у протеклих стотину година, у чијим оквирима се диференцирају две струје: на челу једне је Рудолф Мајснер с одређењем кенинга као „двочлане замене именице свакодневног говора“, док другу предводи Андреас Хојслер, који кенинг дефинише као „метафору с асоцијативном везом“. Чињеница да се кроз време истраживачка мисао углавном приклонила овој потоњој струји указује на важност ужег дефинисања кенинга и његовог јасног одељивања од кенд хеитија, који у својој основи има метонимијску везу, и шаље јасан сигнал да је било потребно да се уведи недвосмисленија разлика између два појма, те да се овај термин дефинише прецизније у односу на примарну Мајснерову дефиницију. Уз помоћ сазнања когнитивне лингвистике у вези с начином на који се формирају сложенице, истиче се припадност кенинга категорији егзоцентричних сложеница, а како њима припада и кенд хеити, показује се да је то могући разлог њиховог тешког разграничавања. Представља се начин на који кенинг функционише као формула староенглеске епике и пореди се с начином на који се манифестује употреба метафоре у српској усменој епици.

Кључне речи: кенд хеити, метонимија, егзоцентричне сложенице, когнитивна лингвистика, српска епика, староенглеска епика

* danijelamitrovic.16@gmail.com

1. Дијахронијски преглед дефиниције кенинга

Питање одређења кенинга има непрекидни континуитет више од стотину година уназад: у литератури се обично наводи да је германиста Рудолф Мајснер (Rudolf Meissner) дефинисао кенинг као „било коју двочлану замену именице свакодневног говора”¹ (Meissner 1921: 2), а један од последњих радова написаних на ову тему јесте компаративни текст Роберта Д. Фалка (Robert D. Fulk) у којем аутор испитује заједничке корене кенинга староенглеске епике и *Поејтске еге*, истичући као најизвеснију могућност постојања заједничког корена обеју традиција (Fulk 2021: 89). Међутим, пут који је пређен између ова два датума био је по својој природи такав да је од веома широког одређења све више прилазио конкретнијем одређењу онога што кенинг јесте иако и даље постоје „сиве зоне” недефинисаних двочланих сложеница или сложеница које се опирају недвосмисленој класификацији.

Реакција на Мајснерову дефиницију уследила је само годину дана након њеног објављивања. Андреас Хојслер (Andreas Heusler) примећује да постоји велики број „двочланих замена” које се не могу сврстати у класичне кенинге, те позивајући се на поделу коју је увео Снори Стурлусон (Snorri Sturluson) у оквиру песама староисландске епике, указује на то да постоји разлика између, на пример, одређења краља Хротгара као „господара Скилдинга”² („wine Scyldinga” (B, 148)) или Бога као „заштитника неба” („heofena helm” (B, 182)) с једне стране и „пута лабудова”³ („swanrāde” (B, 200)) у значењу „море” с

¹ „Die einfache Kenning ist also ein zweigliedriger Ersatz für ein Substantivum der gewöhnlichen Rede”.

² Превод навода из *Беовулфа* дело је ауторке текста настао на основу изворног староенглеског текста (Fulk, Bjork et al. 2008, у тексту обележаван скраћеницом *B*) уз консултације постојећег српског превода (Kovačević 1982) и превода на савремени енглески (Liuzzi 2013).

³ Керолајн Брејди (Caroline Brady) указује на то да све именичке сложене које се завршавају са *-rad* заправо имају значење „место где јашу/језде...” у овом конкретном случају лабудови, уз додатну примедбу да је овде

друге стране и закључује да су кенинзи само примери потоњег типа јер они представљају „метафору с асоцијативном везом”⁴ (Heusler 1922: 129–130). Они примери који се не заснивају на метафори и не могу се разрешити на предложени начин представљају *кенд хеиџи* – метонимијски начин упућивања на неки ентитет истицањем једне од његових карактеристика (в. Brodeur 1971: 18–19, Lee 1998: 58, Broz 2011: 169). Могло би се рећи да су ова два истраживача тиме поставила темеље онога што ће се у току наредних стотину година промишљати и даље проблематизовати. Струја која нагиње Мајснеровом одређењу кенинга сматра да је то типична карактеристика старогерманске традиције (в. Wrenn 1957: 81–82, Malone 1967: 29), те да је скоп, према Клеберовом (Friedrich Klaeber) мишљењу, користи „обилато и разборито”⁵ (“generously and judiciously”) (Fulk, Bjork et al. 2008: cxv), док супротна струја истиче не само да је употреба „двочланих замена” знатно индивидуализованија у појединачним гранама германских језика (в. Brodeur 1971: 18, Gardner 1969: 117, уп. Fulk 2021: 87–88), при чему се говори и о утицајима који можда долазе и из других језичких породица, нпр. латинског (Rankin 1910: 49–84) или старогрчког (Gardner 1969: 114–117), него и да је број кенинга знатно ограниченији (Gardner 1972: 465, Lee 1998: 53). Роберт Фалк истиче да се у последњих педесетак година ипак чини да је превагу однео одређење кенинга као „метафоре с асоцијативном везом”⁶ (Fulk 2021:

акценат на плитком делу мора јер је то једино место где би лабудови могли бити (Brady 1952a: 538–571). Део претпоставке да се овај кенинг односи на плитки део мора оправдано је оспорио Роберт Вудвард (Robert Woodward) објаснивши да је у овом случају на делу заправо двострука метафора – брод својим изгледом подсећа на лабуда, тако да је море место где „плове бродови (попут лабудова)” (Woodward 1954: 544–546, уп. Brady 1952b: 22–46).

⁴ „...der metaphor mit ablenkung, wie man sie nennen kann, – nach dem rezept: A = B : C...” („...метафора с асоцијативном везом, како би се то могло назвати, према рецепту: A = B : B...”).

⁵ Сви преводи дело су ауторке текста.

⁶ Томас Гарднер (Tomas Gardner) истиче да „пошто је суштина кенинга његов садржај, а не његова форма (тј. видљиви граматички облик), он мора садржати метеофоричку основу и асоцијативну везу и то је све” (“Since the

73), док се у новијим истраживањима такође јавља тенденција да се испитује природа настанка сложеница у оквирима когнитивне лингвистике.

1.1. „Двочлана замена именице” у контексту

Стварање сложеница јесте једна од типичних одлика германских језика (Brodeur 1971: 11, Mitchell, Robinson 2012: 56–57), па не чуди зашто их само у *Беовулфу* има „у просеку по једна у сваком другом стиху, а различита у сваком трећем” (“On average, there occurs a compound in every other line, and a different compound in every third line”) (Fulk, Bjork et al. 2008: cxii). Овај продуктивни начин стварања речи и даље је на делу у савременим наследницима старих германских језика, па је у неминовно сведеном и, за потребе овога рада, ограниченом дијахронијском осврту на употребу овог механизма могуће открити и разлог зашто је дошло до потребе за даљим конкретизовањем дефиниције кенинга.

Сложенице које се састоје од две именице су веома честе у савременом енглеском језику: дрво јабуке се, на пример, одређује као *apple tree*, човек који има деформитет кичме је *hunchback*, а онај који је у затвору је *jailbird*. Први пример представља ендоцентричну сложеницу у којој је „укупно значење једнако значењу управног дела [...] суженом према значењу одредбеног дела”, док су друге две сложенице егзоцентричне и у њиховом случају „значење није изражено ни првим ни другим делом за себе [...], него се мора реконструисати на основу њих” (Клајн 2002: 37), а оне настају процесом који је окарактерисан као „маштовитији, асоцијативнији и свеукупно креативнији” (“more imaginative, associative, and on the whole, more creative”) (Benczes 2006: 6). Управо у категорији

essence of the kenning is its content and not its form (i.e., overt grammatical form), it must contain a metaphorical base and as associating link, and that is all”) (Gardner 1972: 467).

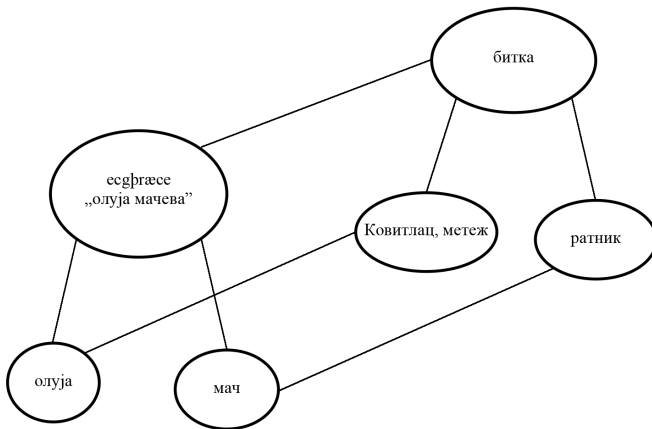
егзоцентричних сложеница можемо пронаћи „двочлане замене именица”, али је потребно приметити такође да се *hunchback* заснива на метонимијском односу којим се појединац именује преко једне карактеристике, док *jailbird* означава затвореника тек пошто се разуме метафора у којој је птица затворена у кавез, баш као што је и затвореник лишен слободе у затвору.

Именичке егзоцентричне сложенице које имају функцију идентификације називају се бахуврихи сложенице и оне су „коришћене врло рано у индоевропским језицима, примарно за давање имена, али је највећи део ових сложеница имао функцију придева” (“they were used very early in Indo-European languages, primarily for namegiving, but most of them functioned only as adjectives”) због „њихове апозицијске употребе испред личних имена” (“their appositional use before personal names”) (Benczes 2006: 19), у чему се може препознати „брзоноги Ахилеј” или „кровоока Хера”. Стога, када се Беовулф назове „Ектеовим сином” или „господарем Геата” (баш као што је то и његов славни претходник Хигелак), ова „двочлана замена именице” која се јавља у облику апозиције (в. Robinson 1985) и формулативно довршава стих ближим одређењем онога који је у првом полустиху споменут, представља сложеницу која функционише као епитет старогрчке епике. Позиција јој је другачија због метричке условљености, али је функција иста.

С друге стране, али и даље у оквиру истих, егзоцентричних сложеница, налазе се „метафоре с асоцијативном везом”, чији је број знатно мањи у староенглеској епици, међутим, тај мањи број није условљен нетипичношћу ових „двочланих замена именице” него чињеницом да је метонимија, према виђењу когнитивних лингвиста, још више присутна од метафоре (Robinson 1985: 50–51), те да она, баш као и метафора (в. Lakoff, Johnson 2003) структурира начин мишљења (Benczes 2006: 51).⁷ Разумевање

⁷ У контексту когнитивне лингвистике говори се о концептуалној метонимији и „идеализованим когнитивним моделима” (“idealized cognitive models”), који подразумевају веома систематизован процес којим се

ових сложеница није засновано на асоцијативној вези део – целина, него на преношењу домена једне области на домен друге области путем асоцијације, а Влатко Броз указује да би требало увести призматски модел интерпретације сложеница, који је поникао на „композицијском моделу” (енгл. *blend*) у оквиру когнитивне лингвистике – да би се разумео начин на који је, на пример, битка означена као „олуја мачева”⁸ потребно је применити следећу призматску структуру (Broz 2011: 165–186):

Сл 1. Представа призматске структуре сложенице
есгбраџе („олуја мачева”)

Представљене на овај начин, ове две врсте сложеница, дакле, припадају једној надкатегорији, али постоји разлика у начинима интерпретирања њиховог значења јер почивају на два различита

укључују „не само енциклопедијско знање људи о неком конкретном домену него и културни модели чији су они део” (“not only people’s encyclopedic knowledge of a particular domain but also the idealized cultural models they are part of”) (Radden, Kövecses 1999: 20).

⁸ Чиме се активира визуелна метафора, о чему ће касније бити више речи.

механизма обележавања референата – метафори и метонимији. У том смислу је потпуно оправдано зашто се данас истраживачи углавном и опредељују за Хојслерово одређење кенинга јер оно конкретизује једну врсту егзоцентричних сложеница, док кенд хеити не би требало уврстити у кенинге уколико говоримо о строго термилошкој јасноћи, али је неоспорно да су то две врсте једног типа сложеница. Могло би се претпоставити да је то и разлог зашто је првенствено било важно само препознати ове сложенице као једну посебну категорију формуле на нивоу речи и синтагме, па тек накнадно издиференцирати нијансе по којима се оне разликују.

Још један важан моменат за условљеност настанка и обликовања кенинга и кенд хеитија јесте алитеративни стих староенгелске епике.⁹ Алитеративни стих, за разлику од силабичког, нема ограничење у погледу броја слогова, али зато има ограничења у погледу дистрибуције наглашених слогова (в. Mitchell, Robinson 2012: 157). Два наглашена слога се налазе пре цезуре, два наглашена следе након цезуре, али алитерирају два наглашена слога пре цезуре с првим наглашеним слогом после цезуре:

Oft <u>Scyld</u> <u>Scēfing</u>	<u>sceapena</u> þrēatum,
<u>monegum</u> <u>mægþum</u>	<u>meodosetla</u> oftēah... ¹⁰
	(B, 4–5)

У тако рестриктивним условима, скоп ствара обрасце према којима се могу стварати сложенице чији елементи могу варирати у складу с потребама стиха (в. Kendall 1991: 159, Mitchell, Robinson 2012: 57), па се не може очекивати онај степен економије који

⁹ О важности сложеница за технику певавања алитеративних стихова староенгелске епике видети у: Wrenn 1967, Niles 1983: 138–151.

¹⁰ „Често је Скилд Скифинг одузимао клупе медовине [тј. дворане] трупамa непријатеља многих нација”.

постоји у Хомеровим еповима (Niles 1983: 142) или у српској епској традицији (Foley 2020: 158–200). Но, како примећује између осталих Џон Најлс (John Niles), постоје моменти када, на пример, скоп назива Данце „копљоношама Данцима” чак и онда када се не покажу као храбри и одважни у боју, вероватно под утицајем алитеративног стиха, управо због корисности сложености – сматра да су они „копљоноше Данци” по дефиницији (Niles 1983: 145, Irving 1992: 14–15). На веома сличан начин, црни Арапин у српској поезији се у мегдану хвата за „б’јело грло”¹¹ („Разљути се црни Арапина, / Но на Рада снажно кидисао, / За б’јела се грла доватише” (САНУ II, 55°)) јер је то формула којом се описује моменат када јунаци слома оружје и почиње борба прса у прса. Чињеница да се Арапин само два стиха раније карактерише као „црни”, што је такође стално место српске епике (Шуберт 2010: 281–293), не спречава певача да искористи устаљену карактеризацију управо као што ни скоп не бира формулу у зависности од контекста (Delić 2022: 439). У том аспекту се огледа веома сличан степен економичности, који чак и својом природом личи на економичност која постоји и код Хомера и у српској епици.

2. Слика света у кенинзима староенглеске епике

Алвин Ли (Alvin Lee) указује да, према рестриктивнијој дефиницији кенинга, за коју смо нашли оправдање у претходном делу излагања, постоји између шездесет и седамдесет кенинга у *Беовулфу* и разврстава их на следеће категорије:

1. највећу групу чине кенинзи који се односе на оружје и рат – „*æscholt*” (B, 330) има значење „јасеново дрвеће” у значењу „копља”; „*searonet*” (B, 405), са значењем „бојна мрежа”, метафорички се односи на „верижну кошуљу”, док се битка одређује као

¹¹ Осим тога, бело грло може бити и симбол префињености и лепоте која ће бити кобна по онога ко је поседује (Самарџија 2014: 83).

„олуја мачева” или „ecgþræce” (B, 596); описујући кенинг који се користи да би се одредио начин на који се отапа мач којим је Беовулф убио Гренделову мајку („hildeġicelum” (B, 1607), „у бојним леденицама”), Ли показује да ова метафора алудира на борбу која је постојала између Бога и „дивовског рода”, те да се „поплава коју је Беовулф зауставио метафорички може изједначити с древним библијским потопом којим је ’вечни владар’ зауставио дивовски род” (“[that] the flood Beowulf has just quelled is metaphorically identifiable with the ancient biblical Flood by which the ‘eternal Dryhten’ [...] quelled the race of giants”) (Lee 1998: 72);

2. друга по величини је група која се односи на „море, морепловство, воду и бродове” (Lee 1998: 59) – „swanrāde” (B, 200), у значењу „пут лабудова”, тј. „море”, с истим значењем јавља се и кенинг „windgeard”, „двориште/дом ветрова”; покренуто је и веома занимљиво питање кенинга за море „gārsecg” (B, 49), које се дословно преводи као „копљоноша”, где се испитује да ли је могуће видети море заиста као антропоморфизацију онога ко носи копље, у складу с другим примерима у којима су природне силе попримиле негативне људске карактеризације, или га треба читати дословно као море – Ли на крају ипак закључује да је „ова поема пуна поштовања према старини”, те да су у њој „оваква анимистичка, антропоцентрична значења, често етимолошки сугерисана, приметно на делу већи део времена” (“This is a poem that is filled with respect for old things [and in which, in fact] just such animist, anthropocentric meanings, often etymologically suggested, are demonstrably at work much of the time”) (Lee 1998: 74–78);

3. трећа велика група се односи на људско тело, али пародийски и на тела чудовишта – „bānlocan” (B, 742) јесте сложеница са значењем „ковчег/шкриња/ормарић костију”, тј. „тело”, а с истим значењем је и сложеница „bānfatu” (B, 1116), која у дословном преводу означава „пехар/пловило костију”;

4. четврта група окупља кенинге који фигуративно представљају емоције или мисли – када Унферт по Беовулфовом

првом обраћању краљу Хротгару изнесе своје оптужбе против Беовулфа, певач каже да је „onband beadurūne” (B, 501) „одрешио своје ратоборне руне”, односно започео је свађу;¹²

5. пету групу чине кенинзи који су у вези с чудовишћима, али се не тичу њихових тела – Гренделова мајка се назива „brymwylf” (B, 1506), тј. „вучицом мора”,¹³ а змај као Беовулфов последњи противник окарактерисан је као „ūhtflogan” (B, 2760), односно „летач праскосорја”;

6. последња група окупља бројне несврстане кенинге, међу којима можемо навести „rodoreas candel” (B, 1572), у значењу „небеска свећа”, односно „сунце”, а с истим значењем јавља се и кенинг „heofones ġim” (B, 2072), тј. „небески драгуљ”; на супротном тасу је ђаво који се крије под кенингом „gāstbona” (B, 177) у значењу „убица душе”.

На основу овог приказа можемо, најпре, приметити да се у епу, очекивано, налази највише кенинга који се односе на оружје, рат и ратнике, али је интересантно на који начин их певач користи, како их повезује и с којим елементима. Тиме открива погледе на свет ондашњих људи (Broz 2011: 173), доноси сведочанство о једном времену и поимању света. Такође проговара и о ономе што је битно омеђавало њихово свакодневно постојање, указује на то шта је било битно за тај свет и људе тога света.¹⁴ Тако је море, на које су очигледно били веома упућени, по броју кенинга заузело важније место од човековог тела, а у једном ратничком свету, мисли и осећања долазе тек на потоње место.

¹² О устаљености и значењу овог сегмента у германској традицији видети у: Rosier 1962: 1–7, Clover 1980: 444–468, Silber 1981: 471–483, Parks 1986: 439–458, Enright 1988: 297–337.

¹³ О симболици вука у староенглеској епизи видети у: Митровић 2019: 121–130, Marshall 2022.

¹⁴ Такав је случај и у другим језицима који својом лексиком омеђавају њима битан свет – тако Ескимима имају много развијенију лексику за нијансирање врста снега, Енглезима за кишу, а наше поднебље баштини изузетно развијену лексику за родбинске односе.

Разлог постојања кенинга могла би бити потреба да се извесни термини табуизирају, као што су то чинили Стари Словени називајући медведа медведом¹⁵ (Wrenn 1967: 49), али такође и потреба да се пронађе довољно различитих начина да се најбитније појаве назову на различите начине, све по диктату алитеративног стиха, а да они буду лако приступачни у сећању певача, јер су врло визуелни (Broz 2011: 174, Радуловић 2014: 205–240). Било како било, метафоричка референцијалност је и тада морала говорити много о умешности певача, али и о ступњу развијености поезије – може се претпоставити да су најбоље форме остајале окамењене и преносиле се с генерације на генерацију староенглеских скопова. У том смислу, кенинзи представљају формуле *par excellence* у овом староенглеском епу.

2.1. Метафора у српској епској традицији

У овом пољу, српска усмена епика не може да понуди простор за поређење, што се може објаснити различитим граматичким структурираностима ова два језика. Метафоре постоје у српској епској поезији (уп. Матицки 1970: 15),¹⁶ али се у облику изворних староенглеских сложеница које би реферисале на један ентитет – не јављају. Наилазимо на примере директних референци на конкретна бића која неким својим појавним обликом

¹⁵ У словенском називу за медведа се истиче његова склоност према једењу слатког, тј. меда, што није случај у свим индоевропским језицима. У германским се, на пример, истиче браон боја његове длаке (Gamkrelidze, Ivanov 1995: 418–419).

¹⁶ „Некада се трагика наговештава само једним метафоричним исказом у склопу словенске антитезе: 'Два се мерка зафатила вука' (ЕР, бр. 118); у стиху се садржи асоцијација на сукоб ускока међу собом: 'Вијале се двије магле сиње' (ЕР, бр. 131), метафорично се означава сукоб две супротстављене чете/јунака на води" (Сувајџић 2010а: 222). О овом облику као прелазном, најједноставнијем облику словенске антитезе видети у: Матицки 1970: 33–34.

асоцирају на ликове у песмама, а оне некада могу бити веома развијене, при чему прерастају у алегорије, као што је случај у следећем примеру:

Јел' истина, чобане Михате,
Е ти имаш девет пауновах,
А за њима девет павуницах,
И пред њима мудра видра шета,
А за њима златоутва шкрипа,
Међу њима окићена куна:
То је твоја вјереница љуба...
Све ј' истина, драги господаре!
Што си чуо ништа лажа није:
Павуни су браћа моја мила,
Павунице, то су ми снашице;
Мудра видра, то је наша мајка;
Златоутва, то је наша сека.
(СНП III, 62°)

Веома сличну развијену слику затичемо и у варијанти песме „Женидба сина Ива Сењанина”:

А што људи за куну говоре,
И пред куном два голуба златна,
То је моја вјерна љубовца,
Два голуба два близанца сина.
За авлију што ти људи кажу,
Истина је, ал' није остало.
Наранца је моја стара мајка,
Под наранџом јабука од злата,
То је моја шћера јединица.
Што ме питаш за мједено гувно,
На сред гувна вода изведена,

То је моја сеја Анђелија.
 Што ти кажу зелену ливаду,
 На ливади девет паунова,
 Уз пауне девет пауница,
 То су моји девет братучеда,
 Сви су девет млади ожењени,
 Надзиру ми коње и волове.
 (СНП VII, 13°)

Још развијеније слике које прелазе у алегорије познате су у чувеним примерима из песама „Зидање Скадра” (СНП II, 26°) и „Ропство Јанковић Стојана” (СНП III, 25°). Дакле, могли бисмо рећи да су за српске епске песме карактеристичне или једноставне метафоре, у којима је само једна реч директна метафора за некога или нешто, или се јављају у развијенијим сликама, које некада прелазе и у алегорије, а постоје и моменти када личе на варијанту словенске антитезе¹⁷:

Фала Богу, фала великоме!
 На хиљаде и осме стотине
 И на полу шездесет' године,
 Подиже се соко тица сива,
 Оба си му позлаћена крила,
 Бијело јато голубова
 Из фитешке ломне Црне Горе,

¹⁷ „Словенска антитеза још није метафора. У њој је поступак поређења ближи поступку грађења синтетичке и пречишћене метафоре, јер певач само преко једне изразите карактеристике тежи замењивању појмова. Словенска антитеза је епска стилска фигура пошто је њено поређење проширено на две или више поредбених слика, а није метафора баш због стиха разрешења у којем певач дешифрује поетску загонетку. *Тако, словенска антиципеза остаје само особини ейски склоп објашњавања ейске метафоре.*” (Матицки 1970: 20; курзив аутора) О томе да се словенска антитеза не налази само у епским, него и лирским песмама видети у: Сувајцић 2010б: 267–276.

Са Цетиња поља широкога;
То не бјеше соко тица сива,
Нити бјеше јато голубова,
Но то бјеше црногорски књаже,
Шњим се крену господа избрана,
Све војводе и млади сердари...
Са соколом тица пауница,
Дивно су јој нашарена крила:
То не била тица пауница,
Но Даринка, књажева љубовца.
(СНП IX, 22°)

На месту изразите кондензације и језгровитости израза у староенглеском епу, у српским епским песмама наилазимо на развијене слике и устаљене метафоричне обрасце који асоцирају на неку маркантну особину. Можемо рећи да свака традиција у својим оквирина преноси оно што је важно за њену културу и окружење.

Издвојићемо као куриозитетан један детаљ који ће можда најбоље послужити као потврда идеје да је оно што одскаче од традиције и устаљеног начина реферисања можда и знак проблематичне усмености. Наиме, током истраживања корпуса српске усмене епике, приметили смо једну песму у Богишићевој збирци која се издвојила својом необичношћу, а овде дајемо неколико илустративних стихова:

Удиљ чини ударити златне у трубље и сребрне,
Та пољачка круна,
Тад с њиме се јоште нађе двадест и пет тисућ' јунак,
Причести се и сједини с вишњијем краљем врх свијех краља,
С Богом свемогућ'јем,
С кијем живемо, мичемо се и у вјери крјепки јесмо,
Пак господски барјак диже и благосов тада прија,
Краљ вјере бранитељ.
(Б, 58°)

„Пољачка круна”, „вишњи краљ врх свијех краља”, „вјере бранитељ” јесу кенд хеитији – сви они су метонимијски начини реферисања на један ентитет. Чињеница да се овакви примери налазе баш у Богишићевој збирци додатно би сутерисала на то да је овакав тип референцијалности одлика старине која је изгубљена са скраћењем стиха у десетерачкој епици. Међутим, три су песме које Богишић (1878: 2) у свом уводу карактерише као песме које су „умјетни састав а не народни” и једна од њих је и наведена песма. Дакле, песма која је једина понудила оно што у преосталом корпусу није забележено јесте управо песма која није изворно народна. Тиме долазимо до једног важног закључка – треба поступати опрезно с оним куриозитетним примерима који се издвајају, а не уклапају с остатком традиције, можда ће управо они бити важни за одељивање онога што је прошло кроз додатну цензуру која није само цензура слушачке публике.

У збирци се на још три места у оквиру обраћања краљ одређује као „св’јетла круна”:

Истина је што говориш, св’јетла круно, свеколико.
(Б, 14°)

Једа ти се што могу, св’јетла круно, умолити...
(Б, 33°)

Царе, св’јетла круно!
(Б, 54°)

Ово је један од ретких примера који можемо издвојити као устаљени начин реферисања у српској усменој епици – краљ или владар се најчешће одређује управо на овај начин, али су варијације веома ретке:

Круно наша, царе Константине!
(СНП II, 19°)

Чујеш ли ме, светла круно моја!
(СНП II, 30°)

Шта је теби, св'јетла круно наша?
(СНП VI, 13°)

Круно наша, од Беча ћесаре
(СНП VIII, 43°)

Светла круно, царе Мурате
(САНУ II, 30°)

Наша круно, Орле ђенералу!
(СМ, 165°)

Ипак, треба приметити да је овај начин реферисања и даље у домену метонимије, те да суштински кенинзи који постоје у староенглеској епици нису типични за српску епiku. С друге стране, кенд хеити који се јавља у наведеним примерима има исти облик као и номинација краља Хротгара или Беовулфа, а напоменули смо да је то управо апелација типична за индоевропске језике која је најчешће имала улогу придева у апозицијској позицији. У том открићу се очитује важност испитивања индоевропских корена различитих традиција.

Извори

- Беовулф. Прев. Данијела Лекић (рукопис)
Б – Богишић, Валтазар. *Народне ђјесме из сѣтаријих највише ђриморских зајиса*. Београд: Гласник Српског ученог друштва, 1878.
ЕР – Геземан, Герхард. *Ерланѣнски рукојис сѣтарих сѣискохрвајских народних ђесама*. Сремски Карловци: Српска краљевска академија, 1925.
САНУ II – *Срѣске народне ђјесме из необјављених рукојиса Вука Сѣеф. Карацића*. Књ. II. Прир. Живомир Младеновић и Владан Недић. Београд: САНУ, 1974.

- САНУ III – *Српске народне њјесме из необјављених рукописа Вука Сѣеф. Караџића. Књ. III. Прир. Живомир Младеновић и Владан Недић. Београд: САНУ, 1974.*
- САНУ IV – *Српске народне њјесме из необјављених рукописа Вука Сѣеф. Караџића. Књ. IV. Прир. Живомир Младеновић и Владан Недић. Београд: САНУ, 1974.*
- СМ – Милутиновић, Сима Сарајлија. *Пјеванија црнојорска и херцејовачка. Прир. Доброило Аранитовић. Никшић: НИП „Универзитетска ријеч“, 1990.*
- СНП II – Караџић, Вук С. *Српске народне њјесме. Књића друја у којој су њјесме јуначке најстарије. Сабрана дела. Књ. 5. Прир. Радмила Пешић. Београд: Просвета, 1988.*
- СНП III – Караџић, Вук С. *Српске народне њјесме. Књића ѡрећа у којој су њјесме јуначке средњијех времена. Сабрана дела. Књ. 6. Прир. Радован Самарџић. Београд: Просвета, 1988.*
- СНП IV – Караџић, Вук С. *Српске народне њјесме. Књића чејврѣа у којој су њјесме јуначке новијих времена о војевању за слободу. Сабрана дела. Књ. 7. Прир. Љубомир Зуковић. Београд: Просвета, 1986.*
- СНП VI – Караџић, Вук С. *Српске народне њјесме. Књ. VI. 2. државно издање. Прир. Љубомир Стојановић. Београд: Државна штампарија, 1935.*
- СНП VII – Караџић, Вук С. *Српске народне њјесме. Књ. VII. 2. државно издање. Прир. Љубомир Стојановић. Београд: Државна штампарија, 1935.*
- СНП VIII – Караџић, Вук С. *Српске народне њјесме. Књ. VIII. 2. државно издање. Прир. Љубомир Стојановић. Београд: Државна штампарија, 1936.*
- СНП IX – Караџић, Вук С. *Српске народне њјесме. Књ. IX. 2. државно издање. Прир. Љубомир Стојановић. Београд: Државна штампарија, 1936.*
- B – Fulk, Robert D., Robert E. Bjork et John D. Niles. *Klaeber's Beowulf and The Fight at Finnsburg. 4th edition. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press, 2008.*
- Kovačević, Ivanka (prev.). *Beowulf: staroengleski junački spev i odlomci junačkih pesama. Beograd: Narodna knjiga, 1982.*
- Liuzzi, Roy M. (transl.). *Beowulf. Facing Page Translation. 2nd edition. Peterborough: Broadview Press, 2013.*

Литература

- Богишић, Валтазар. „Предговор”. *Народне њесме из сѣтаријих, највише ѣриморских зайиса*. Београд: Државна штампарија, 1878. 1–122.
- Клајн, Иван. *Творба речи у савременом српском језику. Први део. Слајање и ѣрефиксација*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства: Институт за српски језик САНУ; Нови Сад: Матица српска, 2002.
- Матицки, Миодраг. „Поетика епског песништва: словенска антитеза”. *Књижевна историја* 3. 9 (1970): 3–51.
- Митровић, Данијела. „Симболика вука у српској и енглеској усменој књижевности”. *Савремена ѣроучавања језика и књижевности: зборник радова са Х научној скупи младих филолога Србије*. Књ. 2. Ур. Маја Анђелковић и Ивана Секулић. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 2019. 121–130.
- Радловић, Немања. „Визуелни карактер усмене формулативности”. *Књижевна историја* 46. 152 (2014): 205–240.
- Самарџија, Снежана. „Вино ѣију ѣри добра јунака (сижејни потенцијал формуле у усменој поезији)”. *Промисљања ѣрадиције. Фолклорна и лиѣерарна истраживања: зборник радова ѣосвећен Мирјани Дрндарској и Ненаду Љубинковићу*. Ур. Бошко Сувајџић и Бранко Златковић. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2014. 63–96.
- Сувајџић, Бошко. *Певач и ѣрадиција*. Београд: Завод за уџбенике, 2010а.
- Сувајџић, Бошко. „Словенска антитеза: формула и жанр”. *Фолклор, ѣоеѣика, књижевна ѣериодика: зборник радова ѣосвећен Миодрагу Маѣићком*. Ур. Славиша Тутњевић. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2010б. 259–279.
- Шуберт, Габријела. „Епски Црни Арапин и жене”. *Фолклор, ѣоеѣика, књижевна ѣериодика: зборник радова ѣосвећен Миодрагу Маѣићком*. Ур. Славиша Тутњевић. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2010. 281–293.
- Benczes, Réka. *Creative Compounding in English. The Semantics of Metaphorical and Metonymical Noun-Noun Combinations*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2006.
- Brady, Caroline. “The Old English nominal compounds in *-rad*”. *PMLA* 67. 4 (1952a): 538–571. JSTOR. Web. 29 May 2024.

- Brady, Caroline. "The Synonyms for 'Sea' in *Beowulf*". *Studies in Honor of Albert Morey Sturtevant*. Ed. Levi Robert Lind. Lawrence: University of Kansas Press, 1952b. 22–46.
- Brodeur, Arthur Gilchrist. *The Art of Beowulf*. Berkley, Los Angeles, London: University of California Press, 1971.
- Broz, Vlatko. "Kennings as blends and prisms". *Jezikoslovlje* 12. 2 (2011): 165–186. Hrčak. Web. 29 May 2024.
- Clover, Carol J. "The Germanic Context of the Unferþ Episode". *Speculum* 55. 3 (Jul., 1980): 444–468. JSTOR. Web. 6 September 2023.
- Delić, Lidija. „Oči sokolove: spektar usmene formule”. *Animal: knjiga o ne-ljudima i ljudima. Kulturni bestijarij*. III. dio. Ur. Antonija Zaradija Kiš, Maja Pasarić i Suzana Marjanić. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku: Hrvatska sveučilišna naklada, 2022. 435–458.
- Enright, Michael J. "The Warband Context of the Unferth Episode". *Speculum* 73. 2 (Apr., 1998): 297–337. JSTOR. Web. 6 September 2023.
- Foley, John Miles. *Traditional Oral Epic. The Odyssey, Beowulf, and the Serbo-Croat Return Song*. Berkley, Los Angeles, London: University of California Press, 2020.
- Fulk, Robert D. "Kennings in Old English Verse and in the Poetic Edda". *European Journal of Scandinavian Studies* 51. 1 (2021): 69–91. De Gruyter. Web. 29 May 2024.
- Fulk, Robert D., Robert E. Bjork and John D. Niles. "Introduction". *Klaeber's Beowulf and The Fight at Finnsburg*. 4th edition. Eds. Robert D. Fulk, Robert E. Bjork and John D. Niles. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press, 2008. xxiii–clxxxviii.
- Gamkrelidze, Tamaz V., Vjačeslav V. Ivanov. *Indo-European and the Indo-Europeans. A Reconstruction and Historical Analysis of a Proto-Language and a Proto-Culture*. New York: Mouton de Gruyter, 1995.
- Gardner, Thomas. "The Old English Kenning. A Characteristic Feature of Germanic Poetical Diction?". *Modern Philology* 67. 2 (1969): 109–117. JSTOR. Web. 29 May 2024.
- Gardner, Thomas. "The Application of the Term 'Kenning'". *Neophilologus* 56 (1972): 464–468. Web. 29 May 2024.
- Heusler, Andreas. „Review of *Die Kenningar der Skalden. Ein Beitrag zur Skaldischen Poetik*, by Rudolf Meissner“. *Zeitschrift Für Deutsches Altertum Und Deutsche Literatur* 59. 3/4 (1922): 127–134. JSTOR. Web. 2 June 2024.

- Irving, Edward B. Jr. *Rereading Beowulf*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1992.
- Kendall, Calvin B. *The Metrical Grammar of Beowulf*. Cambridge, New York, Port Chester, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press, 1991.
- Lakoff, George and Mark Johnson. *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press, 2003.
- Lee, Alvin. *Gold-Hall and Earth-Dragon. Beowulf as Metaphor*. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press, 1998.
- Malone, Kemp. "The Old Tradition: Poetic Form". *A Literary History of England*. Ed. Albert C. Baugh. London: Routledge and Kegan Paul Ltd., 1967. 20–31.
- Marshall, Elizabeth. *Wolves in Beowulf and Other Old English Texts*. Cambridge: D. S. Brewer, 2022.
- Meissner, Rudolf. *Die Kenningar der Skalden. Ein Beitrag zur skaldischen Poetik*. Bonn, Leipzig: Kurt Schroeder, 1921. <<https://www.septentrionalia.net/etexts/kenningar.pdf>> 29. 5. 2024.
- Mitchell, Bruce and Fred C. Robinson. *A Guide to Old English*. 8th edition. Chichester: Wiley-Blackwell, 2012.
- Niles, John D. *Beowulf. The Poem and Its Tradition*. Cambridge: Harvard University Press, 1983.
- Parks, Ward. "Flyting, Sounding, Debate: Three Verbal Contest Genres". *Poetics Today* 7. 3 (1986): 439–458. JSTOR. Web. 29 May 2024.
- Radden, Günther and Zoltán Kövecses. "Towards a theory of metonymy." *Metonymy in Language and Thought*. Eds. Klaus-Uwe Panther and Günther Radden. Amsterdam: John Benjamins, 1999. 17–59.
- Rankin, James Walter. "A Study of Kennings in Anglo-Saxon Poetry". *The Journal of English and Germanic Philology* 9. 1 (1910): 49–84. JSTOR. Web. 29 May 2024.
- Robinson, Fred C. *Beowulf and the Appositive Style*. Knoxville: The University of Tennessee Press, 1985.
- Rosier, James L. "Design for Treachery: The Unferth Intrigue". *PMLA* 77. 1 (Mar., 1962): 1–7. JSTOR. Web. 29 May 2024.
- Silber, Patricia. "Rhetoric and Prowess in the Unferð Episode". *Texas Studies in Literature and Language* 23. 4 (Winter, 1981): 471–483. JSTOR. Web. 29 May 2024.

- Woodward, Robert H. "Swanrad in *Beowulf*". *Modern Language Notes* 69. 8 (1954): 544–546. JSTOR. Web. 29 May 2024.
- Wrenn, Charles L. (ed.). *Beowulf with the Finnesburg Fragment*. London: Harrap, 1957.
- Wrenn, Charles L. *A Study of Old English Literature*. New York: W. W. Norton and Company, 1967.

Danijela Lekić

MORE THAN A METAPHOR: KENNING IN OLD ENGLISH EPIC POETRY

Summary

For more than a hundred years scholars have debated over the precise definition of what a kenning is: is it a compound in general or is it of a very particular kind? If it were not such an important feature of Old English epic poetry it might have gone unnoticed, but the mechanism of making compounds even in Modern English and other Germanic languages is still so strong that it could not have been left unexamined. The beginnings of the endeavor were marked by Rudolf Meissner's proposition that a kenning should be defined as "any two-membered substitution for a substantive of common speech," but it was only a year later (1922) in a review of his work that Andreas Heusler noticed that not all the "two-membered substitutions" are of the same kind and stated that kennings are only such substitutions which feature "a metaphor with an associating link." Other substitutions, which predominantly exhibit metonymic references to various entities, should be classified as *kend heiti* or "characterized terms." The classification seems to have been predominantly accepted by modern-day scholars, although the debate over some aspects of kennings has not ceased to this day.

After a diachronic overview of the definition of the kenning, the author of the paper focuses on the processes of compound-making in Modern English and by including the already done research which applies the premises of cognitive linguistics (Broz 2011), the author singles out the fact that kennings and *kend heiti* belong to the same category of exocentric compounds—kennings belong to the category which relies on metaphor and *kend heiti* rely

on metonymy. That is identified as a possible stumbling block: they both feature the same general mechanism of referring to an entity, but they rely on different systems for their doing so. This difference provides the necessary grounds for claiming that kennings and *kend heiti* can (and should in fact) be classified into two subcategories belonging to the same parent category.

Finally, a comparative angle is introduced by the examination of metaphor usage in Serbian epic poetry and it is established that kennings do not feature in it. However, a curious example of a very prominent usage of *kend heiti* in one of the songs from the earliest records of Serbian epic poetry initially seemed to offer a different perspective on the whole matter. Nevertheless, the example turned out to be of literary origin, but upon the examination of the rest of the sources, it could be claimed that *kend heiti* are in fact used, however sparingly, in Serbian epic poetry. Since the compounds which feature metonymy were typical of early Indo-European languages and they also exist in Homeric epics, that could be the possible grounds for claiming that this kind of referring was a mutual Indo-European feature of epic poetry.

Keywords: *kend heiti*, metonymy, exocentric compounds, cognitive linguistics, Serbian epic poetry, Old English epic poetry